

ГОЛОВНІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНИ БЛЮЗОВОЇ МУЗИКИ

Мета роботи. Дослідити та визначити головні поняття та терміни блюзової музики. **Методологічною основою дослідження** є системний підхід. **Наукова новизна.** В результаті проведеного дослідження, вперше в українському музикознавстві виділені, описані та конкретизовані головні поняття та терміни блюзової музики. **Висновки.** Блюз – є фундаментальним та ємним поняттям в неакадемічній музиці ХХ ст. Блюзу притаманні одночасно риси музичного жанру, музичного стилю та музичної форми. Також, спираючись на результати дослідження, є уточненими визначення наступних термінів: блюзовий квадрат, блюзовий лад, блюзові тони.

Ключові слова: блюз, музичний жанр, музичний стиль, музична форма, блюзовий квадрат, блюзовий лад, блюзові тони.

Журба Яніна Алексеевна, аспирантка Киевского национального университета культуры и искусств

Основные понятия и термины блюзовой музыки

Цель работы. Исследовать и определить основные понятия и термины блюзовой музыки. **Методологической основой исследования** является системный подход. **Научная новизна.** В результате проведенного исследования, впервые в украинском музыковедении выделены, описаны и конкретизированы основные понятия и термины блюзовой музыки. **Выводы.** Блюз является фундаментальным и емким понятием в неакадемической музыке ХХ в. Блюзу присущи одновременно черты музыкального жанра, музыкального стиля и музыкальной формы. Также, опираясь на результаты исследования, были уточнены определения следующих терминов: блюзовый квадрат, блюзовый лад, блюзовые тона.

Ключевые слова: блюз, музыкальный жанр, музыкальный стиль, музыкальная форма, блюзовый квадрат, блюзовый лад, блюзовые тона.

Zhurba Yanina, Postgraduate student, Kyiv National University of Culture and Arts

Basic concepts and terms of blues music

Purpose of the article. Explore and define the basic concepts and terms of blues music. **Methodology.** The methodological basis of the study is a systematic approach. **Scientific novelty.** Because of the conducted research, for the first time in Ukrainian musicology, the basic concepts and terms of blues music have been singled out, described and concretized. **Conclusions.** Blues is a fundamental and capacious concept in non-academic music of the XX century. The blues are inherent at the same time features of a musical genre, musical style, and musical form. Also, based on the results of the study, the definitions of the following terms were clarified: blues form, blues scale, blues notes.

Key words: blues, musical genre, musical style, musical form, blues form, blues scale, blues notes.

В сучасному музикознавстві вивчення блюзу, як головного витoku неакадемічної музики ХХ століття, є одним з найактуальніших питань. Оскільки в українському музикознавстві ця проблема недостатньо висвітлена, термінологія стосовно цього питання є нечітко визначеною. Досить часто виникають неточності у вживанні деяких термінів, які іноді навіть ведуть до спотворення головних визначень та понять блюзової музики. Проведення дослідження цього питання саме в музикознавчому ракурсі є найбільш доречним, тому що актуальність даної проблеми знаходиться саме в області музикознавства.

Крім того, причиною виникнення подібної неточності є те, що термінологія, яка вживається, є цілком похідною від англomовного музикознавства та іноді, особливо при використанні прямого перекладу, зміст перекладених термінів не співпадає з визначенням відповідного терміну в українській мові. Також, в деяких випадках, виникає необхідність введення нових музикознавчих термінів, оскільки терміни, які отримані при перекладі на українську мову, неточно відображають їх зміст, тому не можуть бути вірно використані у наукових дослідженнях.

Актуальність теми дослідження. Більшість досліджень, які дотичні до цієї теми, проведені зарубіжними дослідниками. Питання термінології неакадемічної музики ХХ ст. висвітлені в роботах Грідлі М. («*Jazz styles: history & analysis*», 1994) [11], Левайна М. («*Jazz Theory Book*», 1995) [12], Сарджента У. («*Джаз. Генезис. Музыкальный язык. Эстетика*», 1987) [6], Шмелінг П. («*Berklee Music Theory*», 2005) [14]. Існує певна кількість досліджень, які були проведені вітчизняними

музикознавцями. Фундаментальні дослідження музичного жанру та музичного стилю в ракурсі класичної музики викладені в роботах Сохора А. Н. («Эстетическая природа жанра в музыке», 1968) [7], Назайкінського Є. В. («Стили и жанры в музыке», 2003) [5], Цуккермана В. А. («Музыкальные жанры и основы музыкальных форм», 1964) [9]. Привертають увагу дослідження неакадемічної музики ХХ ст. українських музикознавців, а саме робота Яркіної І. Ю. («Вокально-инструментальный ансамбль в стиле *funk*», 2016) [10]. Але бракує наукових досліджень, які були б направлені на поглиблення відомостей саме про визначення та термінологію блюзової музики.

Мета дослідження – дослідити головні визначення та поняття блюзу, визначити та уточнити основну термінологію блюзової музики.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні, існує певна невизначеність, яка стосується визначення самого терміну «блюз»: за своїми характеристиками це музичний жанр, музичний стиль або музична форма? Розмежування цих понять є ускладненим, тому що рамки подібної класифікації у неакадемічній музиці ХХ ст. є не такими чіткими та явними, як у класичній музиці передуючого часу. Крім того, дійсно бракує наукових досліджень з цієї теми, які були б спрямовані на вивчення сучасної музичної культури. Але проведемо паралелі з дослідженнями, які були проведені теоретиками та музикознавцями класичної музики.

Слово жанр походить від французького слова *genre*, що в перекладі на українську мову означає рід, вид. Слово *genre* бере свій початок від латинського слова *genus* (у родовому відмінку – *generis*), що означає походження. Музикознавець Назайкінський Є. в своїй роботі «Стиль и жанр в музыке» дає визначення поняття жанр, стосовно музичного мистецтва: «Жанри – це історично сформовані відносно стійкі типи, класи і різновиди музичних творів, розмежовані по ряду критеріїв, основними з яких є: а) конкретне життєве призначення (громадська, побутова, художня функція), б) умови і засоби виконання, в) характер змісту і форми його втілення» [5, 94]. Також, Назайкінський Є. наголошує на тому, що кожний музичний жанр виконує функцію в житті та побуті людини [5, с. 80]. Оскільки блюз первинно є невідривно пов'язаним з виконанням подібної конкретної функції, його безперечно можна віднести до категорії музичних жанрів. Спираючись на пункти Б та В визначення Назайкінського Є., можна також прийти до висновку, що блюз, принаймні у своєму первісному вигляді – це музичний жанр.

Блюз відповідає характеристикам класифікації музичних жанрів і інших музикознавців. Так, за класифікацією, яку запропонував А. Сохор в роботі «Эстетическая природа жанра в музыке», блюз підпадає під характеристики другої групи: масові та побутові жанри [7, 38]. Базуючись на дослідженні

Л. Казанцевої «Музичний жанр і його зміст» блюз також володіє всіма характеристиками музичного жанру: особливими засобами музичної виразності, певною сферою образності в цілому, певною драматургією, визначеністю теми і ідеї та ін. [2]. Про блюз, як жанр пише і Яркіна І. у своєму дослідженні «Вокально-инструментальный ансамбль в стиле *funk*» [10, 126].

Але феномен блюзу полягає в тому, що він також є носієм рис музичного стилю. Слово стиль походить від латинського слова *stilus*, що в перекладі на українську означає «паличка для письма». До нашої мови прийшло від французького слова *style* – почерк, стиль. Що до визначення терміну «музичний стиль», звернемося до роботи Назайкінського Є. «Стиль и жанр в музыке»: «Музичний стиль – це відмінна якість музичних творів, які мають ту чи іншу конкретну генетичну спільність ..., яка дозволяє безпосередньо відчувати, впізнавати, визначати їх генезис і проявляється в сукупності всіх без виключень явищ в цілісну систему навколо комплексу відмінних характерних ознак» [5, 20]. Близьким до нього є визначення музичного стилю Асаф'єва Б., що також наголошує саме на відмінних якостях твору, по яких можна впізнати його автора чи час його створення. В роботі групи музикознавців під редакцією Тюліна Ю. «Музыкальная форма» ми знаходимо досить чітке пояснення музичного стилю: музичний стиль «... означає характерність засобів виразності... які властиві даному твору, композитору, творчому напряму тощо» [4, 12]. Тобто, складовими музичного стилю є засоби музичної виразності. Також необхідною умовою є те, щоб ці засоби були відмітними та впізнавальними.

Блюз, як відомо, є носієм досить яскравих рис саме музичного походження. Насамперед мова йде про його мелодику та гармонію. Подібна самотність елементів музичної мови і дає підстави для винесення блюзу до категорії музичних стилів. Саме завдяки подібним ознакам, проникнення блюзового саунду в різноманітні стилі та напрямки неакадемічної музики ХХ ст. є яскраво вираженим та завжди помітним як слухачу, так і досліднику-музикознавцю. Як вважає Сарджент У., саме блюз, якій домінував на початку ХХ ст., став причиною швидкого закінчення «ери фортепіанного регтайму» [6, 144]. Американський музикознавець Ріпані Р. також визначає блюз, як

головний стилістичний виток неакадемічної музики ХХ ст.: «Блюзова система – це певна сукупність музичних елементів або рис, успадкованих від африканських та європейських традицій, що утворює основоположну мову більшості з американських музичних стилів ХХ ст.» [13, 16]. Через подібні заключення можна зробити висновок не тільки про вплив блюзу як музичного стилю на розвиток неакадемічної музики ХХ ст., а і про масштабність цього впливу.

Аналізуючи історію розвитку неакадемічної музики ХХ ст. ми дійсно відмічаємо вплив блюзу на ряд музичних стилів та напрямків, таких як *boogie-woogie*, *rhythm & blues*, *rock*, *funk* та ін. саме як музичного стилю. У роботі «Джаз» Сарджент У. влучно відмічає: «Риси блюзу проявилися в мелодії і гармонічних зворотах не менш ніж половини продукції Тин-Пен-Еллі – навіть там, де не було прямого наслідування негритянської музики. Вони глибоко проникали в стиль таких популярних композиторів Бродвею, як Гершвін, і принесли в мову американської популярної музики нову якість, яка з тих пір постійно існує в ній» [6, 145]. Але найвизначнішим є те, що отримавши настільки широкий вплив, як музичний стиль, блюз, у своєму первісному виді, тобто у вигляді первинного жанру, існує в деяких регіонах США і сьогодні. Однак, про стильові ознаки в рамках блюзу як жанру, можна говорити лише до часу появи похідних від нього музичних стилів, в яких блюз є стилістичною складовою. До таких стилів можна віднести *boogie-woogie*, *rhythm & blues*, *funk*, *blues rock* та ін. На нашу думку, процес відгалуження жанру і стилю почався в той момент, коли блюз трансформувалася від категорії побутового жанру до розважального, що співпадає з появою *urban blues*. А остаточно завершився з появою стилю *rhythm & blues*, в якому, як одна з жанрових витоків, присутня танцювальність.

Як було вказано вище, межа між жанром та стилем в неакадемічній музиці ХХ ст. є не досить чіткою, але, виходячи з етимології цих термінів, абсолютно очевидна їх різниця. Жанр – це конкретна форма музикування, а стиль визначають ті засоби, за допомогою яких це музикування відбувається. Зазвичай, ці поняття відокремлені одне від одного. Будь-яке явище музичної культури є носієм рис або музичного жанру, або має стилістичні ознаки. Неординарність блюзу полягає саме в ємності цього музичного явища, яке вміщує в собі одночасно риси і жанру і стилю.

Переходячи до питання блюзу як музичної форми, необхідно зауважити, що на тлі різноманіття та експериментальності форм та засобів сучасного музичного мистецтва, в музикознавстві не було створено чіткої структурованості та систематизації форм неакадемічної музики. Однак блюзова форма є одною з провідних музичних форм, які відіграли основоположну роль у розвитку музичного мистецтва ХХ ст. Її вплив прослідковується, насамперед, в джазовій музиці, в теорії якої визначено дві основні музичні форми – форма блюзового квадрату та структура ААВА [11, 376-377]. Також, це стосується і таких музичних стилів та напрямків, як *jazz*, *rock'n'roll*, *soul*, *rock*, *funk*, *rhythm & blues* та ін.

Слово форма походить від польського слова *forma*, що в перекладі означає зовнішність, вигляд. В свою чергу, до польської мови це слово прийшло з латинської від слова *forma* – що в перекладі означає форма. Визначення терміну музична форма можливо в двох ракурсах: в широкому та звуженому. В вузькому розумінні музична форма – це структура музичного твору. Подібне визначення дають в своїх дослідженнях музикознавці Мазель Л., Способін І., Цуккеман В. Головними ознаками які можна виділити у блюзі, як музичній формі, є 12-ти тактова структура та особлива акордова послідовність. Американський дослідник джазу Грідлі М. вважає, що визначальними та домінуючими для блюзу є самі ці ознаки, які визначають саме його як музичну форму: «Блюз може бути швидким чи повільним. Може бути зі словами, або може бути чисто інструментальним твором, та його акордові послідовності можуть бути простими або ускладненими. Для того, щоб музичний твір набув ознак блюзу, єдина необхідна вимога – це наявність в 12-ти тактовій формі акордової послідовності I-IV-I-V-I або її варіантів» [11, 377].

Не зважаючи на те, що блюзова форма не відрізняється особливою ускладненістю структури, вона є досить ємним явищем за своїм змістом: за більш ніж 100 років її існування написано нечисленна кількість музичних творів в різноманітних стилях та напрямках, більшість з яких стали справжніми перлинами світової музики. Серед найвідоміших творів неакадемічної музики ХХ ст., які написані в формі блюзового квадрату можна виділити наступні: «*Bag's Groove*», «*Blues by Five*», «*Now's the Time*», «*Papa's got a Brand New Bag*», «*Blue Suede Shoes*», «*Jail House Rock*», «*Long Live Rock'n'Roll*», «*Black or White*» та багато ін.

В музичній термінології неакадемічної музики виник певний термін, що є синонімом терміну «блюзова музична форма», та який міцно закріпився в словнику кожного сучасного музиканта. Мова йде про термін «блюзовий квадрат». Термін «квадрат» у значенні структурної одиниці формоутворення музичного твору отримав широке розповсюдження в усій неакадемічній музиці ХХ ст. В англійській мові, терміну, який відповідає ємності цього поняття, немає. Для подібного

визначення, в англomовній дослідницькій літературі відносно блюзової музики використовується термін *12-bar blues* або *blues*, відносно музики інших напрямлень (джаз, рок, фанк) використовуються лише літери, якими позначаються частини твору (A, B, C та ін.). У вітчизняній літературі, термін «блюзовий квадрат» ми знаходимо в дослідженнях таких музикознавців, як Яркіна І. [10, 97, 179], Лубяна О. [3, 50-51, 110, 113, 117, 123]. В перекладених закордонних дослідженнях, також іноді зустрічається цей термін: Сарджент У. «Джаз» [6, 220, 227]. Але до сьогодні, в українському музикознавстві цей термін не отримав достатнього поширення, та його відносять більш до музичного «сленгу», ніж до професійної дослідницької термінології.

Слово квадрат походить від латинського слова *quadrātum*, що в перекладі означає «чотирикутник». В музичній термінології цей термін може використовуватися тільки в переносному змісті. Але, враховуючи той факт, що циклічність є одним з основних принципів структурного формоутворення неакадемічної музики ХХ ст., його зміст цілком відповідає функції, яку він відображає. Перекладені на українську мову англійські терміни «блюз» чи «12-тактовий блюз» мають узагальнююче значення для визначення блюзу, як музичної форми. Жоден з синонімів терміну блюзовий квадрат, будь то блюзова структура чи блюзова форма, також не точно відтворює його змістове навантаження.

Певна неточність виникає при перекладі з англійської мови терміну *blues scale*. Слово *scale* в перекладі на українську означає «гама». В музичній термінології, гама означає будь-яку послідовність музичних звуків в висхідному чи низхідному русі, в межах однієї октави, де нижній та верхній звуки гами співпадають за назвою. Синонімом терміну гама є термін звукоряд. Звукоряд – це послідовність звуків в одному напрямленні в низхідному чи висхідному русі. Як видно з визначення, звукоряд – це більш загальне поняття ніж гама. Рамки гами є обмежені однією октавою, в той час, як звукоряд подібних обмежень не має. До того ж гама обмежена закріпленням за певним звуком. Однак, при використанні прямого перекладу англійського слова *scale*, термін «гама» не до кінця відповідає вимогам значення цього терміну. Враховуючи, що мелодика блюзу є певною системою, для визначення її головного елемента більш точним буде таке визначення як лад.

В теорії музики, найбільш повним та розгорнутим є визначення Холопова Ю.: лад – це «системність висотних зв'язків, об'єднаних центральним звуком або злагожденістю, а також конкретна звукова система, що втілює цю системність» [8, 32]. При порівнянні цих визначень, помітним є той факт, що лад – це більш складне та комплексне явище ніж гама та звукоряд, тому ототожнювання цих понять є неможливим. В англійській мові є слово, яке відповідає терміну лад – це слово *mode*. Іноді, воно зустрічається і в іноземній музичній термінології. Але в англomовній теорії музики термін *mode* є більш пов'язаний з модальною ладовістю. Його частіше використовують при дослідженні натуральних або церковних ладів (іонійський, дорійський і т. д.). Хоча, іноді зустрічаються випадки, коли використання цих термінів є сплутаним і в англomовній літературі: Левайн М. «*Jazz Theory Book*» (визначення терміну лад) [12, 16], Щмелінг П. «*Berklee Music Theory*» (розділ про гами) [14, 39-64].

Блюзовий лад – це не лише послідовність звуків, це система музичних звуків, які є функціонально пов'язані один з одним, тому дуже важливим є використання вірного терміну, щодо цього музичного явища в українських мистецтвознавчих дослідженнях.

Подібна невідповідність виникає і при перекладі терміну *blue note*. При використанні прямого перекладу на українську мову ми отримаємо термін «блюзова нота». Слово «нота» походить від французького слова *note*, яке прийшло від латинського слова *nōta*, що в перекладі означає знак або відмітка, що в свою чергу є похідним від слова *noscere* – знати, помічати. В музичній термінології нота – це умовний графічний знак, що на нотному стані позначає певну звуковисотність та тривалість музичного звуку. Тобто це явище нерозривно пов'язане з нотним письмом, в той час, як зміст терміну *blue note* абсолютно ніяк до нього не відноситься. Цим терміном позначають, в широкому розумінні, музичні інтонації, які є характерними для блюзової музики, або, в вузькому розумінні, певні ступені блюзового ладу, які створюють характерність блюзового саунду. Виходячи з визначення, зміст цього терміну є пов'язаним насамперед з самим музичним звуком, а не з його графічним позначенням, тому зміст цього явища точніше буде відображати термін музичний тон – у широкому розумінні, та термін ступінь (у розумінні ступінь ладу) – у вузькому. Музичний тон – це термін, який позначає музичний звук певної висоти, тобто саме він найточніше відображає зміст обговорюваного явища. Тому, при дослідженні блюзу необхідно використовувати терміни «блюзові тони», або «блюзові ступені».

Наукова новизна. Наукова новизна полягає в вивченні основних понять та термінів блюзової музики. Подібні уточнення понять та термінів у дослідженнях блюзу є важливим питанням, тому що

її спотворення може привести до невірної відтворення предмету дослідження та скривлення засобів та понять, які будуть використані під час його проведення.

Висновки. Таким чином, ми бачимо, що блюз є фундаментальним та ємним поняттям неакадемічної музики ХХ с. В результаті проведеного дослідження винесені наступні висновки:

- незважаючи на те, що блюз є музичним жаром, він володіє настільки яскравими музичними властивостями, що одночасно набуває ознак музичного стилю. Окрім цього блюз – це повноцінна музична форма, яка займає вагоме місце в неакадемічній музиці ХХ ст.;

- є необхідним введення в українську музичну термінологію понять «блюзовий квадрат», «блюзовий лад» та «блюзові тони».

Література

1. Асафьев Б. В. Путеводитель по концертам : словарь наиболее необходимых терминов и понятий. Москва : Советский композитор, 1978. 200 с.
2. Казанцева Ю. П. Музыкальный жанр и его содержание. Южно-Российский музыкальный альманах. 2007. № 1. С. 90–94.
3. Лубяная Е. В. Фортепиано в джазе на рубеже ХХ-ХХІ веков: истоки, тенденции, индивидуальности : дис. канд. мистецтвознавства : 17.00.02 / Ростов. гос. конс. им. С.В. Рахманинова Ростов–на–Дону, 2014. 171 с.
4. Музыкальная форма / ред. Тюлина Ю. Н. Москва : Музыка, 1974. 359 с.
5. Назайкинский Е. В. Стили и жанры в музыке : монография. Москва : Владос, 2003. 248 с.
6. Сарджент У. Джаз. Генезис. Музыкальный язык. Эстетика : монография / пер. с англ. М. Н. Рудковской и В. А. Ерохина. Москва : Музыка, 1987. 296 с.
7. Сохор А. Н. Эстетическая природа жанра в музыке : монография. Москва : Музыка, 1968. 104 с.
8. Холопов Ю. Н. Гармония. Теоретический курс : учебник. Санкт–Петербург: Лань, 2003. 544 с.
9. Цуккерман В. А. Музыкальные жанры и основы музыкальных форм : монография. Москва: Музыка, 1964. 160 с.
10. Яркіна І. Ю. Вокально-інструментальний ансамбль в стилі funk : дис. канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Хар. нац. ун. м-в Харків, 2016. 207 с.
11. Gridley M. Jazz styles: history & analysis : monograph. Boston: Mass. Pearson, 2012. 513 p.
12. Levine M. Jazz Theory Book : textbook. Petaluma: Sher Music Company, 1995. 522 p.
13. Ripani R. J. The new blue music: changes in rhythm & blues, 1950–1999 : monograph. USA: University Press of Mississippi, 2006. 240 p.
14. Schmeling P. Berklee Music Theory : textbook. Boston: Berklee Press, 2005. 85 p.

References

1. Asafev, B. V. (1978). Guide to concerts: a dictionary of the most necessary terms and concepts. Moskva : Sovetskiy kompozitor [in Russian].
2. Gridley, M. (1994). Jazz styles: history & analysis. Boston: Mass. Pearson [in English].
3. Kazantseva, Yu. P. (2007). Music genre and its content. South-Russian musical almanac (issue 1), (pp. 90–94). Rostov–na–Donu: Rostov State Conservatory named after Sergei Rakhmaninov [in Russian].
4. Kholopov, Yu. N. (2003). Harmony. Theoretical course. Sankt–Peterburg: Lan [in Russian].
5. Levine, M. (1995). Jazz Theory Book. Petaluma: Sher Music Company [in English].
6. Lubianaia, E. V. (2014). Piano in jazz at the turn of the ХХ-ХХІ centuries: origins, trends, individualities. Candidate’s thesis. Rostov-na-Donu: Rostov State Conservatory named after Sergei Rakhmaninov [in Russian].
7. Nazaikynskii, E. V. (2003). Styles and genres in music. Moskva: Vlados [in Russian].
8. Ripani, R. J. (2006). The new blue music: changes in rhythm & blues, 1950–1999. USA: University Press of Mississippi [in English].
9. Sardzhent, U. (1987). Jazz. Genesis. The musical language. Aesthetics. Moskva: Muzyka [in Russian].
10. Schmeling, P. (2005). Berklee Music Theory. Boston: Berklee Press [in English].
11. Sokhor, A. N. (1968). The aesthetic nature of the genre in music. Moskva: Muzyka.
12. Tiulin, Yu. N. (1974). Musical form. Moskva: Muzyka [in Russian].
13. Cukkerman, V. A. (1964). Musical genres and bases of musical forms. Moskva: Muzyka [in Russian].
14. Yarkina, Y. Yu. (2016). Vocal-instrumental ensemble in the style of funk. Candidate’s thesis. Kharkiv: Kharkiv National University of Arts [in Russian].